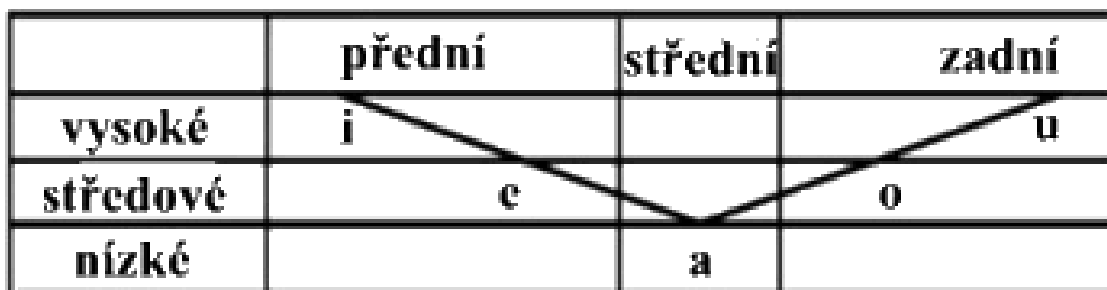

Podklady k fonetice
další informace budou doplněny v semináři

Hellwagův trojúhelník

	přední	střední	zadní
vysoké	i		u
středové		e	o
nízké		a	

The diagram is a 3x3 grid representing a vowel space. The columns are labeled 'přední' (front), 'střední' (middle), and 'zadní' (back). The rows are labeled 'vysoké' (high), 'středové' (mid), and 'nízké' (low). A triangle is drawn with vertices at the positions of the vowels 'i' (top-front), 'u' (top-back), and 'a' (bottom-middle). The vowel 'e' is located in the middle-front position, and 'o' is in the middle-back position.

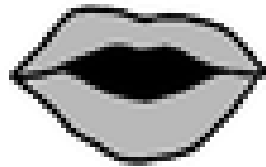
i

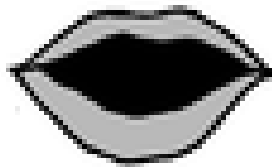
u

e

o

a

samohlásky

- čisté tóny
- při tvoření se od sebe liší:
 - velikostí čelistního úhlu
 - polohou jazyka a délkou tvoření zvuku
- úprava samohlásek patří k velmi obtížným
- nesprávné tvoření vyplývá z velikosti čelistního úhlu

- **A**

- střední, nízká

- neutrální poloha jazyka

- velký čelistní úhel, rty se neúčastní

- široké otevření úst se zvučným výdechem

E

- přední středová
- jazyk posunutý dopředu, vzhůru
- opírá se o dolní řezáky
- čelistní úhel je menší, rty sblíženy
- úplný patrový závěr

- I

- přední, vysoká
- jazyk se opírá o plochu dolních řezáků
- úzký čelistní úhel, zuby téměř u sebe, zostřené rty
- pevný závěr

O

- zadní, středová
- jazyk posunut dozadu a stoupá
- hrot jazyka se oddálí od řezáků
- aktivní rty, menší čelistní úhel
- pevnější patrohltanový závěr

U

- zadní vysoká
- jazyk zdvižen k měkkému patru
- oddálen od řezáků
- zvětšený objem úst
- rty dopředu, kratší, úzké

SOUHLÁSKY

1. dělení podle způsobu artikulace

- zavěrové (okluzivy)
- úžinové (konstriktivy)
- polozavěrové (semiokluzivy)

SOUHLÁSKY

- **2. dělení podle sluchového dojmu**
- výbuchové (explozivy)
- třené (frikativy)
- polotřené (afrikáty)

výbuchové explozivy (závěrové – okluzivy)

- při vytváření hlásky vznikne na určitý okamžik úplný závěr – okluze
- je pak prudce zrušen – slyšitelný „výbuch“ (exploze)
- p m b t d n ť ď ň k g

třené – frikativy (úžinové – konstriktivy)

- překážka pro výdechový proud není úplná – průchod se zúží štěrbinou (konstrikcí) – výdechový proud se „tře“
- f v s z š ž j h ch l r ř

polotřené – afrikáty (polozávěrové – semiokluzivy)

- souhlásky obsahují v první artikulační fázi prvek závěrový – ve druhé fázi úžinový
- c č

dělení podle místa artikulace

- obouretné (bilabiální) – p b m
- retozubné (labiodentální) – f v
- dásňové (alveolární) – t d n, c s z, l r ř, č š ž
- tvrdopatrové (palatální) – t' d' ň j
- měkkopatrové (velární) – k g ch
- hrtanové (laryngální) - h

P – 1. artikulační okrsek
bilabiální
závěrové
neznělé

- závěr rtů je proražen výdechovým proudem
 - rezonance v ústech – patrohltanový závěr je uzavřen
 - jazyk v neutrální poloze
-
- vnímání nárazu vzduchu na hřbetu ruky

B – 1. artikulační okrsek

bilabiální

zavěrová

znělá

- závěr rtů je proražen výdechovým proudem
- rezonance v ústech – patrohltanový závěr je uzavřen
- obouretný závěr je ale ve srovnání s P slabší
- hmatové vnímání – hrtan, brada, horní ret, koutky úst, tváře

M – 1. artikulační okresek
bilabiální
závěrová
znělá a nosovka

- závěr rtů je rozražen výdechovým proudem, který je slabší než u b a p
- měkké patro je uvolněno a část výdechového proudu uniká nosem
- je možné odhmatat na chřípí – cítíme lehké chvění
- hmatové vnímání – hrtan, koutky úst a temeno hlavy
- zrcátko

F – 1. art. okrsek, labiodentální úžinové, neznělé

- spodní ret se přibližuje k ostří horních řezáků, kde vzniká úžina pro výdechový proud
- hrot jazyka se opírá o dolní zuby

V– 1. art. okrsek, labiodentální úžinové, znělé

- spodní ret je těsně pod horními zuby – ústní otvor je dost zúžený a zkrácený
- měkké patro je uzavřeno, hlasivky se chvějí – znělost
- odhmatávání – dolní ret, oblast pod bradou a temeno hlavy
- správné postavení dolního rtu – zubů

T – 2. artikulační okrsek

alveolární

závěrová

neznělá

- dásňový výběžek tvrdého patra
- hrot jazyka je opřen o alveoly za horními řezáky
- větší čelistní úhel
- jazyk padá na spodinu ústní
- rty neutrální, měkké patro uzavírá vchod do nosní dutiny

D – 2. artikulační okrsek

alveolární

závěrová

znělá

- hrot jazyka se celým svým obvodem přitlačí na alveolární oblouk a utvoří závěr
- 2. závěr vytváří měkké patro a hltan – vytvoření ústní rezonance
- prudké oddálení jazyka od alveolárního oblouku se zruší závěr
- odhmatání – hrtan, dolní ret, oblast pod bradou

N – 2. artikulační okresek, závěrová, alveolární, znělá – nosovka

- závěr na alveolárním výběžku
- měkké patro uvolňuje výdechovému proudu vstup do nosní dutiny – nosní zabarvení
- postavení hrotu jazyka
- rezonance nosní dutiny
- výdechový proud z nosu – zrcátko

ŤĎŇ – 3. artikulační okrsek
palatální
závěrová
párové – ť neznělá, ď znělá

ŤĎ

- hrot jazyka se opírá o dolní řezáky
- vyklenutí hlavní masy jazyka k tvrdému patru – závěr je velmi pevný
- čelistní úhel je velmi malý

Ň

- závěrová
- nepárová nosovka
- znělá
- obdobné postavení jazyka
- měkké patro je volné a část výdechového proudu prochází nosem

S – 2. artikulační okresek

alveolární

úžinová třená

ostrá

neznělá

- koutky rtů jsou silně zostřené, zuby v klešťovitém skusu
- hrot jazyka se volně dotýká dolních řezáků
- zadní část jazyka tvoří oblouk klesající ke kořeni jazyka

Z – 2. artikulační okrsek

alveolární

úžinová třená

ostrá

znělá

- hrot jazyka se opírá o spodní dásně a stěny dolních řezáků
- čelistní úhel je malý a spodní čelist je vysunuta mírně dopředu
- odhmatání – hrtan, oblast pod bradou, dolní ret, temeno hlavy

**C – 2.artikulační okrsek
polozávěrová
alveolární
nepárová
neznělá**

- Malý čelistní úhel
- Zostřené rty

dvoufázová artikulace

- vytvoří se úplný závěr – hrot jazyka se opírá o dolní dásně a zadní stěny spodních řezáků
- masa hrotu jazyka je vyklenuta k horní dásni – závěr se ruší postupně a plynule
- vznikne úžina – úzký průchod mezi jazykem a patrem – vzniká sykavý třecí šum
- čelistní úhel je malý, rty zúžené a protažené
- správné postavení rtů, jazyka a zubů

Š – 2.artikulační okrsek

alveolární

úžinová

neznělá a tupá

- Hrot jazyka se zvedá k tvrdému patru až k alveolárnímu výběžku – tvoří se úžina
- Průchod pro výdechový proud je více vzadu

Ž – 2.artikulační okrsek
alveolární
úžinová
znělá a tupá

- hrot jazyka a okraje se dotýkají alveolárního oblouku
- hřbet jazyka se zvedá k horní dásni – těmito místy prochází třený výdechový proud
- rty jsou vysunuty a zaokrouhleny, zuby od sebe vzdáleny
- identický mechanismus jako při š – rozdíl ve znělosti

Č – 2. artikulační okrsek
alveolární
polozávěrová, neznělá, tupá

- jedna z artikulačně nejtěžších hlásek
- nastavení rtů do kroužku, postavení jazyka

dvoufázová artikulace

- 1. fáze – vytvoří se úplný závěr – hrot jazyka se nadzvedne pod horní dásně
 - Hřbet jazyka se dotkne alveolárního výběžku
(Hřbet jazyka stoupá šikmo pod patrový oblouk)
 - Závěr se neexplozivním způsobem ruší
 - Vzduch ještě nevychází z ústní dutiny
-
- 2. fáze
 - Vytváří se úžina – kterou se žene výdechový proud a naráží na ostří řezáků

R – 2. artikulační okrsek

alveolární

úžinová, kmitavá, znělá

- lem jazyka se dotýká alveol (těsně za horními řezáky)
- hrot jazyka je uveden do pohybu – zvýšený tlak artikulačního výdechového proudu
- úžina vytvořená hrotem jazyka se při kmitání zužuje a rozšiřuje
- hrot se přibližuje a vzdaluje od patra
- čelistní úhel je středně velký

Ř – 2. artikulační okrsek **alveolární, třená, kmitavá, znělá i pozičně neznělá**

- podobná artikulace jako r – rozdíly – hrot jazyka je při ř napjatější
- vzdušný proud musí být silnější – rychlejší a početnější kmity
- čelistní úhel je menší

L – 2. artikulační okrsek alveolární, laterální znělá, úžinová, nepárová

- hrot je přiložen na alveoly za horní řezáky
- výdechový proud uniká oboustranně – oboustranná úžina
- v závěrečné fázi padá jazyk na spodinu ústní
- přípravná cvičení na motoriku jazyka

J – 3. artikulační okrsek
palatální
úžinová – frikativa
nepárová a znělá

- hrot jazyka se opírá za dolními zuby
- zvednutím hřbetu jazyka se vytvoří úžina s tvrdým patrem
- čelisti jsou nepatrně oddáleny

K – 4. artikulační okrsek, velární zavěrová, párová, neznělá

- artikulace vzadu v ústní dutině
- závěr mezi zadní částí hřbetu jazyka a přední částí měkkého patra
- hrot jazyka leží volně v ústech, rty jsou v neutrální poloze – malý čelistní úhel
- nácvik správného polykání

**G – 4. artikulační okrsek, velární
závěrová
párová, znělá**

- od k se liší pouze znělostí

CH – 4. artikulační okrsek, velární úžinová nepárová a neznělá

- jazyk je na spodině ústní
- mezi měkkým patrem a zdviženým hřbetem jazyka se vytváří dyšný zvuk

H – 5. artikulační okrsek

hrtanová

úžinová, nepárová

- jazyk je v klidové poloze
- znělost a úžina se tvoří v hrtanu třením výdechového proudu o stěny hlasivek

Zdroje

- Klenková, J. (2006). Logopedie. Praha: Grada Publishing.
- Krahulcová, B. (2007). Dyslalie – patlavost. Praha: Beakra.
- Neubauer, K. (2011). Artikulace a fonologické rozlišování hlásek.
- Salomonová, A. (2003). Dyslalie. In Škodová, E.& Jedlička, I. (2003). Klinická logopedie. Praha: Portál.
- Vyštejn, J. (1991). Vady výslovnosti. Praha: SPN.